కథా నిలయం
శ్రీకాకుళం

వారాల పిల్లాడు

నాయనమ్మ ఒకరోజున నిద్రబోయి, తిరిగి ఎవరు పిలిచినా లేవలేదు. అమ్మా, నాన్నా వెళ్ళీ— నాయనమ్మ భుజాలు పట్టుకొని ఊపి లేవమన్నారు. యింతలో నాన్నగారు ఆమె ముక్కు దగ్గర వేలు పెట్టి తీసి, అమ్మవంక చూశాడు. అమ్మ నారాయణను వెళ్ళిపొమ్మంది. నారాయణ గది నుండి వచ్చాడేగాని, ఏదో ఆశ్చర్యం వున్నదని తలుపు సందుగుండా చూస్తూ నుంచున్నాడు. జ్వరం వచ్చిన వాళ్ళను, చెయ్యిపట్టుకు చూస్తారు గాని, ఎక్కడైనా ముక్కుదగ్గర వేలు పెట్టితీసి, నాన్న— అమ్మ వంక చూసినట్లు ఎవరైనా చూస్తారా? నారాయణకు అర్థంకాలేదు. తలుపుసందులోంచి తిరిగి పరికించి చూశాడు. అమ్మా నాన్నా, నాయనమ్మను మంచం మీది నుంచి దింపి కింద పడుకోబెట్టారు. అన్యాయం! అన్యాయం!! జ్వరంవచ్చినవాళ్ళను యింత అన్యాయంచేస్తారా ఎవరైనా?

తనకెన్నిసార్లు రాలేదు? వచ్చినప్పుడల్లా మెత్తటి పరుపూ, తెల్ల దుప్పటీ నాన్నగారి ముఖమల్ దిండూ — అమర్చేవాళ్ళే!!

ఆ సాయంత్రానికి కక్కయ్యలూ, అత్తయ్యలూ నారాయణ ఎరగని కొందరూ ఎవరెవరో వచ్చారు. పెళ్ళిలో తన్ను ఒళ్ళో కూర్చొబెట్టుకొని, పల్లకిలో తల వంచుకొని వూరంతా వూరేగిన చిన్నత్తయ్య— ఏడుస్తూ వచ్చింది. ఆమెతోపాటు పెద్దత్తయ్య కొడుకులూ, కూతుళ్ళూ బావురుమన్నారు. అయ్యో, ఎందుకర్రా అట్లా ఏడుస్తారు? నారాయణకు అర్థం కాలేదు. కాక తనుగూడా ఏడవడం మొదలుపెట్టాడు. నాన్న వచ్చి బిస్కట్లు, చాక్‌లేట్లూ పెట్టాడు. జవాను-రామలింగం నారాయణను మేడ మీదికి తీసుకెళ్ళాడు. తను తప్పించుకొని, పిట్టగోడ కంతల్లో కళ్ళూ, ముక్కూ యిరికించి చూశాడు. వాళ్ళందరూ ఏడుస్తుండగా తను మాత్రం వాళ్ళతోపాటు గొంతుకలిపితేనే తప్పు వచ్చిందా? అదుగదుగో! నాయనమ్మను — చిన్న వాహనం మీద — పుట్టలమ్మ గుడి మీదుగా మోసుకొని తీసికెళ్తున్నారు— నాన్నా చుట్టాలుగావచ్చిన వాళ్ళూ కలిసి. పైన ఆ గుడ్డదేనికి? నెత్తిమీద బట్టగూడా ఎప్పుడూ సరి తీసుకోని నాయనమ్మను వీళ్ళంతా ఏదో అన్యాయం చేస్తున్నారు!!! అయ్యోయ్యో!

*　　*　　*

ఆరాత్రి నారాయణ ఎంగిలి చెయ్యలేదు.

"నాకు నాయనమ్మ కావాలి" అన్నాడు.

"నాయనమ్మ కాశీయాత్ర పోయింది. ఎట్లా వస్తుంది యిప్పుడే రమ్మంటే?" అన్నది అమ్మ.

"అయితే నేనూ పోతా"

"ఛా! వీల్లేదు. మనం వెళ్ళగూడదు."

"అయితే నాకు కథలెవరు చెబుతారు?"

"నేను"

"త్థూ! నువ్వు చెపితే ఏం బాగుండవ్— త్థూ! నేను వినను"

"నాన్నగారూ —"

"కొడతారు – బెమ్మరాక్షసి – రాజు కూతుర్ని ఏడు మల్లెమొగ్గలు ఎట్లా చేసిందీ — చెప్పమంటే మొన్న కొట్టలా?"

2

సగం పాడుబడ్డ గ్రామదేవత మందిరమంతా కలియజుట్టాడు – నారాయణ. వెంకాయమ్మగారిల్లు గూడా వెతికాడు. మామయ్యగారి దేవుడి గదిలో చూశాడు. ఉహూఁ!! నాయనమ్మ రుద్రాక్షలు, విభూతి పండూ అట్లాగే వున్నాయి. ఆమె పాత నీరు కావిధోవతులు, కాషాయి ధోవతులు దణ్ణెంమీద వేళ్లాడుతూనే వున్నాయ్. కాని ముసలమ్మే మాయమైంది.

ఎవరినడిగినా నిజం చెప్పటం లేదు. అమ్మ—కాశీ అన్నది. అత్తయ్య—దేవుడిలోకి అంది. మామయ్య—ఊరికి అంటున్నాడు. రామలింగం—లేదు అన్నాడు. ఎవర్ని నమ్మటం?

* * *

అదృష్టవశాత్తు ఆరోజున వారాల పిల్లాడు వచ్చాడు. ఆ అబ్బాయి పేరు నరిశింహ్వాం. చిన్న పిలకా, విభూతి, అప్పుడే వుతుక్కొన్న చొక్కా, చేతిలో పుస్తకం. నరిశింహ్వాం తనకిన్నా చాలా పెద్దవాడు.

నారాయణ నరిశింహ్వాన్ని పట్టుకొన్నాడు.

''మా నాయనమ్మ కనిపించిందా?"

''ఎట్లా కనిపిస్తుంది? చచ్చిపోయినవాళ్ళు బూడిదై పోతారు గాని"

"ఎక్కడ?"

"స్మశానంలో''

నారాయణకు యీ మాటల్లో గట్టి నమ్మకం తోచింది. ఆరోజు నుంచీ, వారాల పిల్లాడి పుస్తకంలో పిచ్చిగీతలు గీయటం గానీ, దాన్ని పెట్టెలమధ్య దాచి పెట్టటంగాని — చెయ్యకూడ దన్న నిశ్చయానికి

వచ్చాడు. కొంతసేపటివరకూ మౌనం వహించి—

"నన్ను తీసికెళ్తావా"? అని అడిగాడు.

"ఎక్కడికీ —?''

"అక్కడికే! స్మశానంలోకి!నాయనమ్మ బూడిదై పోయినచోటికి"

"మీ అమ్మగారికి తెలిస్తే — అమ్మో!''

"ఇప్పుడు కాదులే...సాయంత్రం''

"ఊం!''

*   *   *

వారాల పిల్లాడితో అట్లా పరిచయమైంది. మామూలు పరిచయం కాదు. సన్నిహితమైనది. ఏ విషమూ, కుట్రా, ద్వేషమూ జొరబడని — నారాయణ చిన్నగుండెలోని కిటికీలు—పిరికిగా, నెమ్మదిగా వారానికో మాటువచ్చి తమ యింట్లో భోంచేసి పోయే సంస్కృత పాఠశాల కుర్రవాడిమీది సానుభూతితో సంపూర్తిగా తెరుచుకొన్నాయ్.

"మిగతారోజుల్లో ఎక్కడ తింటావ్?" అని అడిగాడు అమాయికంగా.

"రోజూ ఒకళ్ళయింట్లో''

"వాళ్లు పెట్టకపోతే — ?''

వారాల పిల్లాడు కొంచెం తటస్థించి—

"పస్తు పడుకొంటాను — '' అన్నాడు.

"పస్తంటే?"

"ఊరికేనే — అంటే...ఆకలితో"

నారాయణ ఆశ్చర్యంగా చూశాడు నరశింహ్వాం పంక !!

"పడుకొని నిద్రబొయ్యేది?"

"పాఠశాల అరుగులమీద"

"వానొస్తే ఎట్లా? చీకట్లోగూడా? భయం వెయ్యదూ?''

"వానొస్తే లోపల పడుకుంటా! భయం వేస్తే పంతులగారింట్లో"

"కొట్టడూ! —"

"వర్తి పుణ్యానికే కొడతారా? చదువుకొంటా గదా పాఠాలన్నీ"

నారాయణ కిక ప్రశ్నలు తోచలేదు. అతనికంతా ఆశ్చర్యంగా వుంది. రోజుకొకచోట తినటం, ఇంకోచోట పడుకోటం, భయం లేక పోవటం—విచిత్రంగాదా? నాయనమ్మ చచ్చిపోయినతర్వాత మళ్ళీ వారాలపిల్లాడు కాశీమజిలీల కథలు చెప్పినట్లుగా వుంది. నారాయణ లేత మనస్సుమీద చేతితో తనకుతానే యీ విచిత్ర చిత్రాన్ని అతికించు కున్నాడు. తూర్పున సూర్యుడితో పాటులేచి, చంద్రుడితో ఆడుకొని మేడమీద వంటమనిషి తెచ్చిన నెయ్యితో అమ్మ పెట్టిన గోరు ముద్దలు తిని—నిద్రబోయే నారాయణ! ఆకలీ, కొరతా, అలసటా ఎరగని కుటుంబంలో పుట్టిన నారాయణ!!

నారాయణ—హఠాత్తుగా వారాల పిల్లాడిని వదిలిపెట్టి, యింట్లోకి పరిగెత్తాడు.

"అమ్మా...అమ్మా! నేనుగూడా వారాలు చేసుకుంటాను..." అని గంభీరంగా తన నిశ్చయాన్ని తెలియజేశాడు తల్లికి.

"ఛీ! ఛీ!! మనకేం ఖర్మరా?" అన్నది అమ్మ.

* * *

కాని నారాయణ చిన్న హృదయ ఫలకంమీద ఆ చిత్రం ఎవ్వరూ చెఱిపి వెయ్యలేదు. బహుశః నాయనమ్మవుంటే ఏమయ్యేదో? పుట్టలమ్మగుడిలో శిలవలె, యింటివెనక రావిచెట్టువలె ఆ చిత్రం నిలిచి పోయింది. నారాయణకు లోకమూ, సమాజమూ ఏమి తెలుసు?... నాన్న కంపెనీనుండి తెచ్చే నోట్లలోని మహత్యం అతని కెవరు చెప్పారు?

ఈ నోట్లులేని నిర్భాగ్యులు-యీకర్మభూమిలో యీ వేదభూమిలో, బుద్ధుడూ, వర్ధమానుడూ పుట్టి మెట్టిన ఖండంలో-పడేపాట్లు అతని కెవరు

చెప్పారు? అతను తెలుసుకొన్నదల్లా ఒక్కటే!

"వారాలపిల్లాడి జీవితం గమ్మత్తయినది. ఎప్పటికైనా తను అట్లాంటి జీవితం గడపాలి''

* * *

3

నారాయణ-అందరిపిల్లల్తోనూ కలిసి ఆడుకోవటం ఎప్పుడూ నేర్చుకోలేదు. అతని స్నేహితులు యిద్దరు ముగ్గురుమాత్రమే. వేణు, వెంకూ, అవధాన్లు. వీళ్ళతో కలిసి—పాచి నీటితో, పురాతన గోడల్తో శిథిల రూపంలో వున్న లోతు కోనేరువైపు రోజూ వెళ్లేవాడు. నాయనమ్మ కథల్తో బుద్ధి వికశించి, నిశితంగా, విమర్శగా, విశదంగా, ఆలోచనలతో అతని-మనోక్షేత్రం పెద్దదవుతూండగా-నాయనమ్మ బూడిదై పోయింది. నాన్నగారికి ఓపికా, శాంతమూలేవు. అమ్మ చెబితే కథల్లో సయ్యా సారమూ వుండవు. ఇంటికొచ్చే చుట్టాలు, అమ్మ నాన్నగారితో మాట్లాడేవాళ్ళేగాని తనతో కూచొనేవాళ్ళేలేరు. వేణూ, వెంకూ ఆటలకేగాని యిక దేనికిలేరు. అవధాన్లకు సిగ్గు, రామలింగం-జవానుకు తీరికలేని పని. వారాలపిల్లాడు వారానికోసారే కన్పిస్తాడు.

నారాయణకు అంతా కొరతగా, అస్పష్టంగా కన్పించింది; అతని ఎనిమిదేళ్ళ వేదాంతానికి, వయసుకూ, బుద్ధికీ, మనసుకూ, నాగరికతకూ మించిన అసంతృప్తి యిది. వికసించి నేడో రేపో వసంత శోభలో తనూ పాల్గొనబోతోన్న గులాబి మొగ్గను తుంచివేసినట్లుగా, నాయనమ్మ చావు నారాయణ జీవితాన్ని సెంటిమెంటల్ లోతుల్లో దించిపోయింది. అందువల్ల నారాయణ చాలా మారిపోయాడు. నీలవుటాకాశం వలె విప్పారి అంచుల్లేకుండావున్న ఎనిమిదేళ్ళ మనస్సు, ఇప్పుడు అర్థానికి అతీతమైనరంగుల్తో, కోర్కెలతో, భావాలతో కప్పుకుపోయింది. అక్కడక్కడ వెలితి వున్నది. ఆ వెలుతుల్లో, తళుక్కున

ఏదో మెఱుపు అప్పుడప్పుడు మెఱుస్తుంది.

ఒకరోజున కోనేటి మెట్లమీదకూచొని, పాచి నీటిలో నీడ చూసుకో ప్రయత్నిస్తూ అవధానితో అన్నాడు.

"చచ్చిపోయినవాళ్లు బూడిదై పోతారు ?

"ఎందుకవుతారు వూరికెనే? బతికున్నవాళ్లు కాల్చేస్తే అవుతారు"

"తంతే సరి వెధవల్ని"

"ఎందుకు—?"

"మరి వాళ్ళను కాల్చటం దేనికి? గాడిదెలు!!" అవధానికిగూడా యీ ప్రశ్న అర్థం కాలేదు.

కొంచెంసేపటికి నారాయణ మళ్ళీ మాట్లాడాడు.

"మనిద్దరం వారాలుచేసుకొని చదువుకుందాం వస్తావా?"

"రాను..."

"ఎందుకని?"

"వారాలు నాకెందుకు? బీదవాళ్ళకుగాని"

"తంతా నిన్ను!"

"మళ్ళీ తంతా నిన్నే!"

నారాయణ లేచి అవధాన్లను రొండు వేశాడు.

"వారాలు చేసుకోవూ?" అని యింకోటి వేశాడు.

నాన్నగారు ఆ రాత్రి కంపెనీనుండి తిరిగి వచ్చినతర్వాత అవధాన్లకు తను వేసిన ఆట్లన్నీ, తిరగ బడ్డయ్ తనమీదనే.

"రేపట్నించీ మళ్ళీ బళ్ళోకిపో...వెధవాయ్!" అని నాన్నగారన్నాడు.

* * *

నారాయణ బడికి మొదటిసారి వెళ్ళాడు. గారాబంచేసి పెంచిన నాయనమ్మ లేని ఫలితాల్లో యిదొకటి. అందరికన్నా ముందే అక్షరాలూ, గుణింతమూ,మాటలూ నేర్చుకొన్నాడు. కాని వుత్సాహమేమీ లేనిచదువు.

4

సిగ్గూ, దురభిమానమూ, ఆలోచనా ఎక్కువైన నారాయణకు తొమ్మిదో యేడు వచ్చింది. ఆ సంవత్సరమే అతనికి వడుగు గూడా చేశారు.

*　　*　　*

ఈమధ్యా, నాన్నగారేమీ బాగుండలేదు. చాలా ఆలస్యంగా యింటికి చేరేవాళ్ళు రాత్రిళ్ళు. ఆతర్వాతగూడా చాలారాత్రివరకూ అమ్మా నాన్నా దిగులుగా ఏదో మెల్లిగా మాట్లాడుకొనేవాళ్ళు.

"రామమూర్తి చాలా ద్రోహం చేశాడు. అంతా తప్పుడులెక్కలు చూపి యిరవై వేలు కాజేశాడు. మ్యునిసిపాల్టీ అంతా రౌండోపార్టీ చేతుల్లోకి పోయింది. ఎటుచూసినా నష్టాలుగానే వున్నయ్"

"మీరు ధైర్యంగా వుండండి. శ్రీమన్నారాయణుడి దయవల్ల అన్నీ చక్కబడుతై. అట్లా గుండె చెడగొట్టుకుంటే ఎట్లా చెప్పండి?"

ఈ సంభాషణ జరిగిన మర్నాడే నాన్నగారి శవాన్ని కార్లో వేసుకు వచ్చారు. అప్పటికి అమ్మ, ఊళ్ళోకివచ్చిన బెంగాలీభక్తురాలి చేత హరనాధుడి భజన చేయిస్తున్నది, నారాయణను బళ్ళోనుంచి పిలుచుకువచ్చారు. అమ్మగుండెలు బాదుకొన్నది. నారాయణ పలకా, పుస్తకాలూ అవతలపారేసి ఏడ్చాడు. మళ్ళీ చుట్టపక్కాలు తయారు

*　　*　　*

అయితే యీమాటు యింకొక సంగతి. తనను ఎవరూ వెళ్ళమనలేదు. నాన్నగారికి పాడెగట్టి తన్నుగూడా రమ్మన్నారు స్మశానానికి. అక్కడ తననే నిప్పుతో నాన్నగారిని బూడిద చెయ్యమన్నారు. కోపం వచ్చింది నారాయణకు. జాలితో కన్నీళ్ళు వచ్చినై. హృదయం మూగదైపోయింది. కాళ్ళు వణికినై. కాని తప్పలేదు. చాలా సేపున్న తర్వాత యింటికి తిరిగివచ్చాడు అందరితోపాటు.

అందరూ తలా ఒకమాట అనుకొన్నారు తనకు వినబడనట్లే!

"ఏదో తిన్నాడు"

"వి...షం..."

"అప్పులు...ముంచేసినై"

"అందర్నీ నమ్మాడు......మెడకు తెచ్చుకున్నాడు"

పదిరోజుల్లో అమ్మరూపు మారిపోయింది. చుట్టాలంతా వెళ్ళిపోయారు. ఒకరోజున ఒక పెద్దమనిషి వచ్చి "ఆయనగారి యిన్సూరెన్సేమీ రాలేదు. ఆత్మహత్యకింద తేల్చారు" అన్నాడు తలుపుచాటున వున్న అమ్మతో.

"అయ్యో! మా ఆశలన్నీ దానిమీద వున్నవి అన్నగారూ!" అని అమ్మ వాపోయింది.

"కంపెనీ అంతా రామమూర్తి తీసుకుంటున్నాడు. అన్ని పత్రాలు సృష్టించుక్కూచొన్నాడు వెధవ. బ్యాంకీవాళ్ళు యిల్లు వేలానికి తెస్తున్నారు" అని చెప్పి ఆ పెద్దమనిషి మాయమైపోయాడు. ఆయన అమ్మ పెత్తల్లికొడుకు.

*   *   *

అమ్మ-వాళ్ళకూ, వీళ్ళకూ కబుర్లు చేసింది. నారాయణ కక్కయ్యలు ముఖం తప్పించేశారు. నాన్నచుట్టూ తిరిగి ప్లీడరుపని సాగించిన సుబ్బారావు, కాళిదాసు పంతులూ, నరశింగరావుగూడా రాలేదు. నాన్నదగ్గర చేబదుళ్ళు తీసుకొన్న కోనంగి గూడా (సబు రిజిష్ట్రారు ఆఫీసుముందు కూర్చొని తప్పుడుపత్రాలు వ్రాసే చెట్టుకింద ప్లీడరు కోనంగి). నాన్న డబ్బుతో చైర్మెన్ అయిన సీతారామశాస్త్రి అసలే రాలేదు. నారాయణకు యీ సంగతులేమీ తెలియవు. అమ్మ యితర్లతో అని, కళ్ళనీళ్ళు పెట్టుకొంటుంటే విన్న విశేషాలు యివన్నీ.

అమ్మ తమ్ముడు-మామయ్యమాత్రం-వచ్చాడు.

"యిక వీడి చదువు సంగతి చూడాలిగాని పోయిన ఆయన తిరిగి రాడుగదా!'' అని మామయ్య.

ఆరోజున అమ్మ తనతో అన్నది. "మనం కొత్తయింటికి పోవాలి"

"ఈయిల్లో?" అన్నాడు నారాయణ.

"అప్పులవాళ్ళకు పోయింది"

కొత్తయిల్లు చిన్నది, పూరిది. కోమట్ల యింటిపక్కనే వుంది. అయితే కోనేటికి చాలా దగ్గర.

"నువ్వీక వారాలు చేసుకుతినాలి. నాసొమ్ములన్నీ అమ్మేసి మిగిలిన అప్పులన్నీ తీర్చేశాను"అని అమ్మ నారాయణను బుజ్జగిస్తూ అన్నది.

"ఎట్లా చేసుకోవటం?"

"మామయ్య కుదిరిస్తాడు. మామయ్యగూడా లేనివాడుగదా నాయనా!"

నారాయణకు సంతోషం వచ్చింది. ఎక్కడెక్కడో తినొచ్చు! ఎక్కడెక్కడో పడుకోటానికిమాత్రం వీల్లేదు. అమ్మను మామయ్యవాళ్లు తీసుకు వెళ్ళింతర్వాత తనయిష్టం వచ్చినచోట పడుకోవచ్చుగా!!

కాని, అంతలోనే తన ఆశలూ అనుమానాలన్నీ పొరబాట్లు అయినవి!

అమ్మ ఏడ్చి మళ్ళీ యిట్లా అన్నది. "పూలమ్మిన వూళ్ళో కట్టెలమ్మ లేమురా నాయనా! నిన్ను మామయ్య పొన్నూరు తీసుకెళ్తాడు. అక్కడినుంచి రైల్లో బెజవాడ వెళ్ళి అక్కడే చదువుకోవాలి. నీ జీతంలో కొంత మామయ్య కట్టేస్తారు. మిగతాది చందాలు వేయిస్తానని అంటున్నాడు. వారాలు గూడా కుదురుతై. చక్కగా చదువుకో నాబుజ్జీ! చదివి పెద్దవాడివై నీ తల్లి కష్టాలు తీరుస్తావుగా మా కన్నతండ్రీ"

అమ్మ కన్నీళ్ళాగలేదు. ఏడ్చి ఏడ్చి నేలకేసి తల బాదుకొన్నది. నారాయణ అంతా చూశాడు. కాని హృదయం, నోరు మూగవై పోయినై యిదివరకే. కళ్ళలో చెమ్మ వచ్చింది.

"యివ్వాళే వెళ్ళనా?" అని మాత్రం తల్లిని ప్రశ్నించాడు.

"కాదు...వచ్చే ఆదివారంనాడు ప్రయాణం"

5

నాన్నగారు బతికివస్తే యీ సమస్యలన్నీ తీరిపోతాయని—నారాయణకు అమ్మవల్లనే, ఆమెశోకంలో, ఏడ్పుల్లో తెలిసింది.

ఆ సాయింత్రం అవధాన్లనే తిరిగి సలహా అడిగాడు నారాయణ!! ఎట్లా అయినా పెద్దవాడు!!!

"అవునోయ్! చచ్చినవాళ్ళనుగూడా తిరిగి బతికించొచ్చు! లక్ష్మణులవారిని హనుమంతులవారు సంజీవి తెచ్చి బతికించలేదా?"

"సంజీవి ఎక్కడ దొరుకుతుందంటావ్"

"దొరుకుతుందో లేదో చెప్పలేను. మాతాతయ్య అన్నాడుగదా-గరుత్మంతులవారి గూళ్ళో నీళ్ళకు ఎదురీదే ఒక పుల్ల వుంటుందట. దాన్ని తెచ్చి మీ నాన్నగారి బూడిదకు తాకిస్తే సరి"

"ఓస్సి! అదెంతపని? పది గరుత్మంతుల గూళ్ళు తెస్తాను"

"యిదుగో యింకోమాట! ఎక్కడైనా కామధేనువు దొరుకుతుందేమో?"

"అదెందుకు?"

"అది నల్లటి ఆవు. దానిపాలు పితికి చల్లినాచాలు. చచ్చినవాళ్ళు వస్తారు"

* * *

నారాయణ పాడుగుళ్ళల్లోని పిట్టల గూళ్ళన్నీ పడగొట్టి, కోనేటిలో ప్రయోగాలు చేశాడు. అక్కడ కాదని కాలవలో చేశాడు. కాని ఎదురీదిన పుల్ల కన్పించలేదు. తర్వాత చెట్లూ, పుట్టలూ గాలించి చూశాడు. గరుత్మంతులవారిగూడు కనిపించనేలేదు. కామధేనువూ అంతే. అది స్వర్గలోకంలో వుంటుందిట. ఆసంగతి, ఆవెధవ అవధాన్లు చెప్పనేలేదుగదా? నారాయణ యిట్లా నిరాశలో మునిగి వుండగా, ఆదివారమూ మామయ్య కలిసి వచ్చారు.

రేపు ప్రయాణమనగా ఆరాత్రి అమ్మ భోజన సమయంలో, నారాయణ బంతినే కూర్చొన్న మామయ్యకు నెయ్యి వడ్డించి, తనకు వెయ్యకపోవటం గమనించాడు. ఒక క్షణం సందు యిచ్చి– "నెయ్యి–" అన్నాడు తల ఎత్తకుండానే.

"అక్కడ నీకు నెయ్యి వేసేవాళ్ళుంటారు వెయ్యనివాళ్ళుంటారు. నెయ్యి అలవాటు తగ్గించుకోవాలి" అని తల్లి తల అటు తిప్పుకొని కళ్ళు తుడుచుకొన్నాది.

"మన యింట్లో వారాల అబ్బాయికి నువ్వేసేదానివేకదా మరి?

"ఆ పిల్లవాడు పెట్టి పుట్టాడు–"అని అమ్మ గద్గదిక స్వరంనుండి జవాబు వచ్చింది.

మామయ్యకళ్ళనుండి రెండు దుఃఖబాష్పాలు జారి అన్నంలో కలిసినవి. ఆయన కళ్ళెత్తిచూసి-

"ఒక గరిటె నెయ్యి...పరవాలేదు" అన్నాడు. నారాయణ చెయ్యి అడ్డంపెట్టి "వద్దు...వద్దు..." అని లేచి చెయ్యి కడుక్కొన్నాడు.

ఏమయింది యీయింటికి? ఎవరికీ అన్నపూర్ణను లేదన్న యీ యిల్లు, లక్ష్మి నాలుగుచేతుల్తో హారతులందుకొన్న యీయిల్లు, బీద విద్యార్థులూ, వారపుపిల్లలు తలదాచుకొని, త్రేన్చిన యీయిల్లు, నాన్న నీడనే ఛత్రాజు పొగడ్తలతో చుట్టు ముట్టిన బంధువుల సంరంభాలతో ప్రతిధ్వనించిన యీ యిల్లు, ఏమయింది? ఏమయింది??

"నాన్నతోనే లక్ష్మిగూడా పోయింది" అన్నది అమ్మ చెయ్యి కడుక్కొంటున్న నారాయణతో.

మామయ్య నడుంవాల్చగానే, నారాయణ చీకట్లోకిపోయి ఏడ్చాడు. ఎందుకో అర్థం కాలేదు. బహుశః అమ్మమాటలకా? నెయ్యికా?? నారాయణ చీకట్లో నడిచి అప్రయత్నంగా తమ పాతయింటివేపు వెళ్ళాడు. రేపేగదా యీ మేడ యింటిని వదిలి వెళ్ళేది!

చిన్న నారాయణకు మొదట భయం వేసింది. తన జీవితంలో జీవితమైన జామ చెట్టుగూడా చీకట్లో జుట్టు విరియబోసుకొని శోకిస్తూన్న విధవలాగా వుంది. ఎన్నిసార్లు నాయనమ్మను ఏడిపించటానికి, ఆ చెట్టెక్కి దూకుతానని దడిపించాడు? జామకాయల్ని కార్తీక మాసంలో కొరికి తినేస్తూన్న ఉడతల్ని ఎంత గురిగా రాళ్ళతో కొట్టాడుతను? గోడ ప్రక్కనేవున్న సీతాఫలం చెట్టు? ఎవరికీ చెప్పకుండా, ఏ వేళ బడితే ఆవేళ, మగ్గి రాలటానికి తలపోసూన్న పళ్ళను — ఎన్ని తిన్నాడు? మళ్ళీ యిలాంటివి దొరుకుతాయా? తనను పిలుస్తున్నట్లుగా పిట్టగోడ, భయంతో చీకటినే కావిలించుకొని క్రీపర్లూ, మధ్యమధ్య క్రోటన్‌తొట్లూ- అన్నీ విడిచి వెళ్ళుతున్నాడు? ఈ యిల్లును కొన్న శివార్చకుడు—నాన్న వుండగా తనను పలకరించేవాడు. ఇప్పుడు తనను చూడనట్లుగా తప్పి పోతున్నాడు. ఇక యీ యిల్లంతా వాళ్ళదేగా? నాయనమ్మా, అమ్మా వద్దన్నకొద్దీ — యింటివెనక దొడ్లో పాదులు — ముఖ్యంగా పొట్ల కాయలు తను యిక కోయనక్కర్లేదుగదా! తన కిందయింట్లో ముచ్చ టయిన స్థంభంమీద గీచిన బొమ్మలన్నీ యీ శివార్చకులు యింకా వుంచవచ్చారా? ఎవరూ లేకుండా చూచి తను భావిలోని తన నీడతో యింకా ఆడుకొనేదెట్లా?? అనసూయా, సరస్వతీ, అరుంధతీ, వేణూ, వెంకూ—తను వెళ్ళిపోయింతర్వాత గూడా పండగలకని ఆయింట్లోకి వెళ్తారా? ఏమో! కక్కయ్యదగ్గిర అంత డబ్బు వుందిగదా! ఆయన కొనుక్కొని తనకు యివ్వలేకపోయినాడా— యీ యిల్లు ?

ఇంతలోనే ఆ యింట్లోనించి శివార్చకులు లాంతరుతో బయటకు బయలుదేరటం గమనించి నారాయణ తన తపస్సునుండి మెదిలాడు. అంతా అగమ్యమై, అగోచరమై, అస్పష్టమై నారాయణకు తట్టింది. జవాన్లూ, గుర్రపుబగ్గీ, పరుపులూ పండగల లడ్లూ, సందడీ, చుట్టాల రకరకాల ముఖాలు గల యింటినుండి, కోమట్ల యింటిపక్క రెండు గదుల పాత పూరింటికి వచ్చేసరికి నారాయణ వయస్సు పెరిగినట్లు

యింది. చీకటిలాగా, వెనకటి సంగతుల దిగులు పట్టింది. చీకటిలాగానే రేపు వుదయం రైలుబండిగూడా తట్టింది. వెళ్ళేటప్పుడు అవధాన్లు నారాయణకు కలవనేలేదు. ఏమంటే–మా అమ్మ మీ ఇంటివేపు వెళ్ళవద్దని చెప్పిందంటాడు. గరుత్మంతుడిగూడు సంగతి అబద్ధం చెప్పినందుకు వాడిని కోనేటి పసరునీళ్ళల్లో మూడుసార్లు ముంచి లేపినా తప్పలేదు!!!

6

బెజవాడనించి వెళ్ళిపోయేరోజున మామయ్య అన్నాడు: "ఆరు వారాలు కుదిరినవి. ఏడోది కుదరటానికి మేస్ట్రీటుగారు చాలా తొందర్లో వున్నారు. నాకు సెలవుగూడా అయిపోయింది. ఆయన చాలా మంచి వాడు. మన శాఖవాళ్ళే. వెళ్ళి, నమస్కారంచేసి వారం యిప్పించమని అడుగు. ఏం?"

ప్లాటుఫారంమీద మళ్ళీ మామయ్య - "మీ నాయన వెలిగిన వెలుగుకు యిప్పటికి మీకు కిష్టకాలం వచ్చిందిరా" ఆయన కళ్ళు ఎప్పుడూ తడిగానే వుంటై-"బాగా చదువుకో. మూడు నెలల జీతమైతే కట్టేశాను. ఆ తరవాత సంగతి చూడాలి. వెనక మీ పురోహితుడు-శేషయ్యగారి కొమారుడు ఇక్కడే వున్నాడు. ఆయన చందాలు ఏర్పాటు చేస్తానన్నాడు. వెళ్ళి మళ్ళీ కనబడు."

మామయ్య ఎప్పుడూ ముక్తసరిగా మాట్లాడేవాడు. యివ్వాళ రుద్ధమైనకంఠంతో పెనుగులాడుతూ యిన్ని మాటలు మాట్లాడాడు. నాన్న నుండి ఏలాభమూ ఎన్నడూ ఆశించని మామయ్య యివ్వాళ నారాయణ గార్డియన్ అయినాడు. ఎన్నాళ్ళో నాన్నను పొగడ్తల్తో, మన్ననలతో, మాటలతో మాయచేసి సొమ్ములూ, వస్తువులూ, పట్టు చీరెలూ కాజేసిన అత్తయ్యలూ, పిన్నమ్మలూ - నారాయణ సంగతి ఎందుకు పట్టించుకోటంలేదో, అమ్మ అతనికి వివరంగా చెప్పలేదు.

నారాయణకు పురోహితుడు బాగా తెలుసు. నాయనమ్మ చచ్చిపోతే ఆవు తీసుకొన్న దీయనే. తన పుట్టినరోజు పండుగకు నాన్న

పిలిపించి మంత్రాలు చదివించి, ఖద్దరు చాపులు పెట్టి పంపించేవాళ్ళు.

నాన్న చనిపోయేముందేగదా ఏదో కాయితం రాసి యీయనకు యిస్తుంటే అమ్మ అది "భూదానం" అని చెప్పింది? ఆ పురోహితుల గారింట్లోనే ఇప్పుడు నారాయణ మంగళవారం వారపు భోజనం తిని లేచాడు. పురోహితులగారింట్లో ఆడవాళ్ళందరూ నారాయణను దయగా చూశారు. ముఖ్యంగా ముసలావిడ, అతను అన్నం తిన్నంతసేపూ భూదానం చేసిన, నాన్నగారిగురించే చెప్పింది.

* * *

నారాయణ యిప్పుడు నారాయణ గాదు; ఆ నారాయణ ఎక్కడున్నాడు? వేణూ, వెంకూ అవధాన్లు భయపడే నారాయణ, బంట్రోతు రామలింగం భుజాలమీద ఎక్కి తిరిగిన నారాయణ, నాన్నగారి గుర్రపు బగ్గీలో షికార్లు చేసిన నారాయణ, మేడమీద నేతి గోరుముద్దల నారాయణ- ఎక్కడున్నాడు? నాన్న మెప్పుకోసం తనకు చొక్కా గుడ్డలు సిల్కువి, కుట్టించిన అత్తయ్యల అల్లుడు కాదే యీ నారాయణ? పెద్దత్తయ్య రెండో కూతురు - అనసును చూపించి-నీ పెళ్ళాంరా-నారాయణ!-" అని ఒక్క గొంతుతో అన్న చుట్టాల బలగపు టొమాటోపండుగాదు యీ నారాయణ! నిజంగా పెళ్ళాంలాగానే, తనను చూడగానే గౌను సర్దుకొని, చిన్న పరికెణా కాళ్ళ కడ్డంపడుతుంటే, చిరుగంటల కాలి పట్టాలూ, బొంబాయి గాజులూ మోగించుకుంటూ వరిగెత్తే అనసుకు కాబోయే మొగుడు గూడా కాదు యీ నారాయణ!!

ఈ నారాయణ - ఏడు వారాల్లో ఒక వారం తక్కువై, ఆకలి దిష్టికళ్ళకు గురియై బెజవాడ బజార్లన్నీ మంచినీళ్ళు తాగి తిరుగుతున్న నారాయణ! ఎక్కడెక్కడో తిని, పూటకూళ్ళ రంగమ్మగారి వరండాలో చాలీచాలని దీపం ముందు పాఠాలు చదువుకుంటున్న నారాయణ యీ నారాయణ! చాపమీద చిన్న జంపకానా పరచుకొని నిద్రబోయి పొద్దున్నే వంటిమీది దద్దుర్లు చూచుకొంటున్న నారాయణ యీ నారాయణ!

సబురిజిష్ట్రారుగారింట్లో తూర్పువంటతిని, పాచిపోయిన అన్నమంతా వాంతి చేసుకుని బిక్కముఖంతో యింటికి వచ్చి అమ్మకు బదులు పూట కూళ్ళమ్మను దర్శించిన నారాయణ యీ నారాయణ! ఈ నారాయణకు ఇల్లులేదు. ఈ నారాయణకు వేస్ట్ సిల్కు చొక్కాలు లేవు. ఈ నారాయణకు అజీర్ణమూ లేదు. అత్తయ్య కూతురు అనసూ లేదు. హైస్కూలు పుస్తకాలన్నీ లేవు. ఒక వారమూ లేదు. ఈ నారాయణ బికారి. ఈ నారాయణ-వారాల పిల్లాడు !!!

* * *

వారాల పిల్లాడికి ఆకలి వేసింది. ఆ రోజున స్కూలుకు పోలేదు. మేజిస్ట్రీటుగా రింటిదాకా మూడుసార్లు వెళ్ళి తిరిగి వచ్చాడు. ఎట్లా? ఆయనకు నమస్కారం చెయ్యమని మామయ్య చెప్పాడు. తన జ్ఞాపకంలో మనుషుల కెవ్వరికీ నమస్కారం చెయ్యలేదు-తనకు తానై. విగ్రహాలు గాబట్టి, దేవుడికి, నాయనమ్మతోపాటు అమ్మతోపాటు నమస్కారాలు చేశాడు. ఏమని అడగడం? ఎట్లా అడగటం? నీకెందుకు వారం-? అని నల్లటి మిడుగుడ్ల మేజస్ట్రీటు అడిగితేనో? మరి ఆకలి? మామయ్య పేరు చెబితే? తప్పదు ఆకలి !!!

వెళ్ళి, బిళ్ళబంట్రోతు చూడకుండా యింట్లోకి పోయి మొదటి గదిలో నించొన్నాడు; ఆయన రాగానే చేతులెత్తి తికమకపడి నీళ్ళు నమల్తూ కళ్ళు దించుకొని నమస్కరించాడు– "వారాల పిల్లాణ్ణి" అన గలిగాడు.

"ఏశాఖ?" అని గర్జనగా మేజస్ట్రీటుగారి ప్రశ్న. ఆకలికీ, శాఖ లకూ యింత సన్నిహితమా ?

మామయ్య చెప్పిన శాఖ తిరిగిచెప్పాడు.

సెటిల్మెంటు ఎఱుకలవాళ్ళనీ, దొంగ యానాదుల్నీ పోలీసు సాక్ష్యంతోగూడా పనిలేకుండానే, నేరస్థులని తీసుకురాబడ్డ వాళ్ళ ముఖాలు మాత్రమే చూచి – శిక్షలు విధించటం ముఖ్య కర్తవ్యమైన

మేజస్ట్రీటు హరిహరంగారు కళ్ళెత్తి, సమాజమంతా ఎత్తి పారేసిన చిన్నఖైదీ — ధనమూ, యిల్లూ తండ్రి నీడాలేని పిల్లఖైదీ — నారాయణ వంకచూసి: "ఆ ముఖాన బొట్టేదీ? అంత విభూతి పెట్టుకొంటే మీ శాఖకు లోటువస్తుందా" అని మరోమారు వారి సున్నితమైన గొంతును సరైన స్థాయికి కొనివచ్చారు.

వారాల పిల్లవాడికి కళ్ళవెంట నీళ్ళువచ్చినై. "మాయింట్లో యిలాంటివేషాలు పనికిరావు. వడుగయ్యిందా......? మరి ఆ క్రాపింగు ఏడ్పు పెందుకు? సంధ్యావందనం వచ్చునా?......ఊహుఁ! ఎందుకు వస్తుంది? తడిగుడ్డకట్టుకొని, స్నానంచేసి మరీని... బొట్టుపెట్టుకొని తిండికిరా! మా యింట్లో పెందలాడి కాదు. పదకొండు గంటలకు — ఎప్పుడైనా అంతే — ఒకపూట భోజనం. రాత్రికి ఉప్పుడుపిండి. అమావాస్యయితే నువ్వు రానక్కర్లేదు—హూఁ."

పదకొండు గంటలకు వెళ్ళాడు—న్యాయదర్పణకు ప్రభుత్వాధికారి గారింటికి. మేజస్ట్రీటుగారి భార్య వారాల పిల్లవాడి సంగతి మరిచిపోయింది. "ఈవారం లేదులేపో! వచ్చేవారం నుంచీ రెండు రోజుల ముందుగానే జ్ఞాపకం చెయ్యిపో—" అన్నది మేజస్ట్రీటుగారి నుండి న్యాయవిచారణ నేర్చుకొన్న ఆయన ధర్మపత్ని.

* * *

ఉసూరు మంటూ వారాల పిల్లాడు పాతపట్టణం వేపు బయలుదేరాడు. అక్కడ అసిస్టెంటు కరణంగారిని గూడా వారంకోసం చూడమని గదా మామయ్య మాటలు. ఆకలితో పోరాటానికి తయారవుతోన్న నారాయణకు, కొత్తవ్యక్తుల్నీ, వింత ప్రకృతుల్నీ తన దురభిమానం చంపుకొంటూ — చూడటం అలవాటయినట్లయింది. ఈ అసిస్టెంటు కరణం తమ్ముడు గూడా స్కూల్లో తనక్లాసే.

ఇంట్లో తన గౌరవ మెట్లావున్నా, అసిస్టెంటు కరణంగారు, బజార్లో, కొమ్ములు దిరిగిన ఠాణేదారులాగా వల్లెవాటు వుత్తరీయం వేసు

కొని, ఆ రోజు ప్రయివేటులో వచ్చిన కిల్లీ నములూ, సిజర్ సిగరెట్టు చుట్టను కాల్చినట్లు కాలుస్తూ—"ఓ, అబ్బే దానికేముందీ? మీ నాయన గాదుటోయ్ – నాకీ వుద్యోగం యిప్పించింది? మా బావమరిది మీనాన్న గారి కంపెనీలో అక్కౌంటు పనులు కొన్నాళ్ళు చేశాడుగా – అహా!.....ఉహూ!! గొప్పదర్జాలే మీ నాన్న."

ఇంటికి వెళ్ళగానే అసిస్టెంటు కరణంగారి అమ్మ – కొమ్ములు దిరిగిన తాణేదారూ, ప్రయివేటు యిచ్చిన కిల్లీ, సిగరెట్ల భోగపరా యణుడూ అయిన కోడుకుమీద చీపురుకట్ట తీసుకొని లేచింది. "రోజు కొక తద్దినం తెచ్చిపెడ్తావా? నీకు చేతనయితే పూటకూలి పెట్టించూ–" ఆ "చూ"కు అంత పెద్ద దీర్ఘం వుందని వారాల పిల్లాడు ఆకలితో, అగౌరవంతో నివ్వెరపోయాడు. అంతేనా? అసిస్టెంటు కర్ణంగారి తమ్ముడు–రేపు తనతోపాటు స్కూలుకు వచ్చి, తోటిపిల్లలకు–తను వారాల పిల్లవాడని చెబితే! ఇంతవరకూ ఎవరికీ తెలియకుండా తను సంచరిస్తున్నాడు! ఇకనెట్లా??

* * *

వచ్చినదారి బట్టేడు నారాయణ! అతనువుండే పూటకూళ్ళ రంగమ్మగారి యింటిపక్క బజార్లోనే కారుడ్రైవరు వీరరాఘవులున్నాడు. వీరరాఘవులు కొడుకు, కుమారస్వామి, నారాయణను చూసి తమ యింటికి పిలుచుకు వెళ్ళాడు. అతనుగూడా తనక్లాసే.

"ఏ మట్లాపున్నావ్? అన్నం తినలా?"

"ప్చ"

"మా యింట్లో తింటావా?"

బోగం వీరరాఘవులు భార్య కొంచెం మడిగానే, బ్రాహ్మల కుర్రవాడికి వడ్డించింది!! అమ్మను తలచుకొంటూ నారాయణ అన్నం తిన్నాడు. అంటే కుమారస్వామికి గూడా తన వారాల సంగతి తెలిసిం దన్న మాట.

మర్నాడు సబురిజిస్ట్రారు గారింట్లో వారం చెప్పటానికి వెళ్ళాడు.

"ఛీ....ఛీ....ఛీ....దూరంగా వుండు" అంది తూర్పున బుట్టిన పతివ్రత.

"నువ్వెక్కడి బ్రాహ్మడి వంట? నిన్న నీతిండి బోర్లించుకున్న దెక్కడ? ఆ బోగం డ్రైవరు యింట్లోనా? అరి రామ రామ! నీ కింకేం వారం? ఏ మింకా అట్లా చూస్తావ్? నిన్న మా బంట్రోతు చూడలా?"

* * *

కాంపౌండరుగారి భార్య—గడపలోనే అడిగింది—"నీకు విస్తళ్ళు కుట్టటం వచ్చునా?"

"రా...దు"

"మరి ఏమొచ్చు? రాకపోతే ఎలాగో? అదే వస్తుంది. నేర్చుకో మా ముసలమ్మ నేర్పుతుంది."

ఇన్ని బాదమాకులూ, చీల్చిన పూచిక పుల్లలూ ముందువేసుకొని, కళ్ళజోడును దారాలతో చెవులకు కట్టుకొని కూర్చొన్న ముసలమ్మకింద, విస్తళ్ళుకుట్టే నైపుణ్యానికి తలపడ్డాడు ఆకలితో వచ్చిన విద్యార్థి నారాయణ! అది అయినతర్వాత ముసలమ్మగారు మూర్చబోయే ఎత్తుకు వచ్చింది కాళ్ళ నొప్పితో. "అబ్బాయ్, కాస్త కాళ్ళు తొక్కుదూ" అని మూలిగింది ఆ ముసలినక్క. చద్దెన్నం తినగానే, కాంపౌండరుగారు, ఆస్పత్రి మందుల్తో తన సొంత ప్రాక్టీసుకు వెళ్తూ—" ఇదిగోనోయ్, నీపేరేమిటో...నారాయణేనా? మాపిల్లల్నిద్దర్నీ పాపయ్యగారి బళ్ళో వదిలి నీదారిన బోదువుగాని." పాపయ్యగారి బడి యీవైపున, తన హైస్కూలు ఆవైపున!! నారాయణకు బడి ఆలస్యమయింది, ఆరోజున. పాపం! ఆయనమాత్రం ఏం చెయ్యగలడు? లోకల్‌ఫండు బోర్డిచ్చే జీతాలు చాలక వేళకు అందక నా నా తిప్పలూ పడుతున్నవాడు?

* * *

"మన వీధి పక్కనే సంస్కృత పాఠశాల వుపాధ్యాయులుగా రున్నాడు. ఆయనకు వారాలు చేసుకొని వృద్ధికివస్తూన్న పిల్లలంటే చాలా ప్రాణం. అక్కడికి వెళ్ళితే నీకు తప్పక ఒకవారం దొరుకుతుంది"—అని సలహా యిచ్చింది పురోహితుల గారింట్లో ముసలావిడ.

వారాల పిల్లలంటే ప్రాణాలు విడిచేవాళ్ళు నారాయణకు యింతలో ఎవరూ ప్రత్యక్షం కాకపోయినా సంస్కృత పాఠశాల వుపాధ్యాయుల గారి యిల్లు వెతుక్కుంటూ వెళ్ళాడు; ఆయన ఎంతటి ముసలివాడోనని అనుకుంటూ వెళ్ళిన నారాయణ ఆకలి ప్రాణానికి గూడా ఆశ్చర్యం కలిగింది.

ఎవరు ఈ వుపాధ్యాయులు? తన చిన్నతనంలో తమ యింట్లో వారాలు చేసుకొన్న నరశింహ్వాం కాదూ?

"నా...రా...య...ణా?!" అని ఉభయభాషా పండితుడు నరశింహ్వాంగారు మంచం మీదనుంచి దిగ్గున లేచి ఎగిరాడు.

"నారాయణా! నేను జ్ఞాపకంలేదూ? నా పుస్తకాల్లో పిచ్చిగీతలు గీచిన నారాయణవు గాదుటోయ్! రా...రా నాయనా? నిన్ను గురించేనా శేషమ్మగారు చెప్పింది? ఎంతటి కుటుంబం? ఎంత గతికి వచ్చిందీ?"

వారాల పిల్లవాడు కదలక నించొన్నాడు—రెండు కన్నులూ మూసుకొని. రెప్పల్ని తడుపుతూ జలజలమని వేడిగా కన్నీరు ఆమూసుకొన్న కండ్లను లెక్కచెయ్యక ప్రవహిస్తోంది చిక్కి, జాలిగొలుపుతూన్న నునుబుగ్గలమీద. నారాయణకు నాయనమ్మా, చిన్నవప్పుడు నరశింహ్వాం చూపిన స్మశానమూ తిరిగి స్మృతికివచ్చి కట్టెదుట నిలిచినై.

నారాయణ ఒక్క పలుకు పలకలేదు. పలకక ఆకలితోనే వెనుదిరిగాడు. చరచరా అడుగులు వేసుకొంటూ, దురభిమానపు హృదయపు, వత్తిడితో బరువెక్కిన అవ్యక్త భావాలతో-గడపదాటి పోసాగాడు. ఉభయభాషా ప్రవీణుడు నరశింహ్వాం బుర్రకు మించిన బరువు అది.

"నారాయణా" అని ఆయన కేక వేశాడు. బయటవున్న కొబ్బరి

చెట్టు మాత్రం తలవూపింది.

7

నారాయణ యీలోపల ఒక్కసారే యింటికి వెళ్ళగలిగాడు అమ్మను చూచేందుకు. అమ్మతో గూడా తన ఆకలీ, అవమానమూ చెప్పటానికి అతని దురభిమానం అడ్డం వచ్చింది; ఎప్పుడూ లేనిది, ఎన్నడూ ఎరగనిది—యీనాడు ఆకలిని గురించి అమ్మతో ప్రస్తావించటం ఎట్లా? తను ఎందుకు వచ్చాడో ఆ విషయాన్ని రెండురోజుల తీవ్ర వేదన తర్వాత నారాయణ అనగలిగాడు:

"అమ్మా! నువ్వువచ్చి నాకు వండిపెడితే చక్కగా చదువు కుంటాను."

"మనకక్కడ యిల్లేది నాయినా? ఆయింటికి అద్దె, మన తిండికి గింజలూ—నేను మగపుటక పుట్ట లేదుగదా యింత సంపాదించి పడే యటానికి."

అభిమానంతో మామయ్యగారింటికి గూడాపోని అమ్మ, కోమట్ల యింట్లో, చాకిరిచేసి తనకు చొక్కా పట్టించిందని నారాయణ గ్రహించ టానికి ఎంతోసేపు పట్టలేదు. తను వెళ్ళిన ఈ ఆరునెల్లలోనే ముసలిదై పోయినట్లుగా వున్న అమ్మ జవాబును శాంతంగా విన్నాడు. ఆ రాత్రే మళ్ళీ బెజవాడకు ప్రయాణం కట్టాడు.

* * *

బెజవాడలో బండిదిగి ఒక ప్లాట్ ఫారంనుండి మరోదానికి మారాడు నారాయణ. ఎందుకో అతనికే తెలియదు. ఈ బండి తప్పి పోతే జీవితమంతా భగ్నమై పోతుందనట్లుగా పెట్టెల్లో, పక్కచుట్టల్లో, సంచుల్లో పరుగులెడుతూన్న ప్రయాణీకుల్ని బెంచీమీద కూర్చొని చూచాడు. ఒంటరిగా దిగిన దిక్కులేని ఆడవాళ్ళను అపహరించి, పడుపు గృహాలకై వుత్తరదేశంలో అమ్మే దురహంతకులూ, స్టేషనులో

పోలీసులు పెంచుకొంటూన్న జేబులు కత్తిరించే దొంగ కుర్రవాళ్ళూ అందరూ ప్రయాణీకులుగానే కన్పించారు నారాయణ కళ్ళకు. ఆ ఫలాని షావుకారు ఖమ్మంమెట్టులో కొన్న దొంగ బియ్యానికి యింకా పెద్ద లాభం వచ్చిందన్న సంతోషంలో టిక్కెట్టు కొనకుండానే బోగీలో ఎక్కుతున్నాడని నారాయణ కేం తెలుసు?

విసుగుబుట్టి చివరకు యింకో రైలుబండిలో ఎక్కి తనూ కూర్చొన్నాడు కొంతసేపటికి నారాయణ. అందులో తోటి ప్రయాణీకుల సంగతిగూడా నారాయణ పట్టించుకోలేదు. ఇంట్లో భార్యచేత రోజూ చీపురుదెబ్బలూ, ఆవకాయ కారమూ తింటూగూడా, షడ్డకుడి కొడుక్కు సికింద్రాబాదు నుంచి వచ్చిన పెళ్ళిసంబంధాన్ని ముక్కలు చెయ్యటానికై ప్రయాణమైన "షాంప్ ఫెండర్" (ఆయనకున్న బిరుదుల్లో యిదొకటి) కోణం రోమయ్య (యివి రెండూ వేర్వేరు బిరుదాలు) పంతులుగారు మూడవతరగతి పెట్టెలో ప్రజల సొమ్ముతో పెరిగిన పాపిష్ఠిదేహాన్ని బెంచీనిండా పరచగా, ఆయన కాళ్ళకట్టనే కూర్చొని, ఆనాడే పదేళ్ళు నిండిన నారాయణ, నిద్రబోయాడు. ఆకలిపెట్టిన ఆయాసంతో బలహీనపు నిద్రపోయాడు. బెజవాడను మరిచిపోయిన వారాలపిల్లాడు.

మర్నాడు కళ్ళు నులుముకుంటూ లేచి "హైద్రాబాద్" అని వున్న బోర్డు చూచాడు.

టిక్కెట్టు కలెక్టరు నారాయణ దవడలు ఎందుకు వాయించారో తెలియలేదు. తనుగాక, యింకో ముస్లిం కుర్రవాణ్ణిగూడా టిక్కెటు కలెక్టర్లు పట్టున్నారు. కాని వాడిని పెద్దదెబ్బలు కొట్టలేదు. ఎవరో ఫెజ్ టోపీ పెట్టుకొని, తంబాకూ కిల్లీ గొడ్డెవలె నములుతూన్న ముస్లిం అధికారివచ్చి టిక్కెట్టు లేకుండా ప్రయాణం చేసిన ఖాదర్ భక్షను విడుదల చేశాడు. తననూ 'విడుదల' చేశారు చివరకు-ఎందుకో తనకు తెలుసు. నిన్నటిదో మొన్నటిదో రైల్లో రోమయ్యపంతులు పెట్టిన

పులిహోర చద్దితిని, ఫుట్‌బోర్డు మీదనే కక్కి అప్పటిదాకా మంచి నీళ్ళతో ఆకలిని చంపిననాడు శోషపోక యింకే చేస్తాడు? శోషపోయిం తర్వాత టిక్కెట్టు కలెక్టర్లకు యిక తన బొమికలు విరగగొట్టవలసిన అవసరం తప్పింది.

*　　　*　　　*

నారాయణ హైద్రాబాదు జైల్లో పడటం గూడా అప్రయత్నంగానే జరిగింది. మార్వాడీల సత్రంలో యింత రొట్టె అన్నమూ తిని వుస్మాన్ గంజీవేపు నడిచి వెళ్ళిన వాడికి, మరొక తురక పెద్దమనిషి కనిపించాడు. (అక్కడ అందరూ వుర్దూలోనే మాట్లాడుతున్నారు) ఒక చిన్న పెట్టె చేతికిచ్చి - "నాతో రారా" అన్నాడు నైజాం పాలక జాతికి జెందిన పొడుగుకోటు మనిషి. ఆ మనుష్యుడు, రెక్కపట్టుకొని బురఖాలో వున్న స్త్రీ నొకతెను నడిపిస్తున్నాడు టాంగాలు నిల్చుండే స్థలం వేపు.

అనేక గల్లీలు తిరిగి తిరిగి, నవాబులు మసీదులకూ, మార్వాడీ వడ్డీ వ్యాపారులు వెండి దుకాణాల్లోకి వెళ్ళేందుకు అందంగా చేయబడ్డ విశాలమైన రోడ్లన్నీ వెనకనే విడిచి, నారాయణ కూర్చున్న టాంగా చీకటి మురికియింటి ముందు నిల్చింది. కాని అతనికో ఆశ్చర్యం వేసింది. బురఖా కిందవున్న ఆడమనిషి అంత సేపూ సన్నగా ఏడుస్తూనే వుంది. నారాయణ ఆయింటో చెడ్డ చాకిరీచేస్తూ నాలుగురోజు లున్నాడు. ఆరోజు సాయంత్రం అక్కడినుంచి తప్పించుకు పోదామని ఆలోచన చేస్తూండగా, పరదామాటునుండి-"అబ్బాయ్" అని అన్నిరోజుల కొక తెలుగు పిలుపు వినవచ్చింది. బురఖాలోవుండి ఆరోజున ఏడ్చిన మనిషి!

"నువ్వు తెలుగు పిల్లాడివా?"

"ఊఁ? నువ్వూ?"

"నేం గూడా. నన్ను లొల్లుబెట్టి యీ తురకోడు తోలుకొచ్చిండు. దొర్లింటిలో పనిప్పిస్తనని మాయజేసిండయ్యా"

"యిద్దరం పారిపోదాం"

ఆరాత్రి చీకటిపడ్డ తర్వాత చాలా సేపు ఆలోచించారు. ఫెజ్ టోపి యింటికి రాలేదు. కొత్త గొందులు సందులు తిరిగి యిద్దరూ స్టేషన్‌వద్దకు చేరారు-బ్రహ్మాండమైన ప్రయత్నంచేసి,కరీంనగరు తెలుగు గొల్లపిల్ల నారాయణకు అణాయిచ్చి, బురఖా తీసి దూరంగా పారేసి- "నారాయణ గూడలో మామాఁవ వుండాడు. నేను బోతా" అని పోయింది. నారాయణ తన తలమీది ఫెజ్‌కాఫ్ నేలమీద విసిరేస్తుఁడగా మళ్ళీ ఖాదర్ భక్ష్ కన్పించాడు. టిక్కెట్టు లేని ప్రయాణీకులు ఈమాటు స్నేహితులైనారు. ఆ తర్వాత జేబుదొంగలైనారు.

8

ఇప్పుడు పోలీసులూ, మేజస్ట్రీటులూ నారాయణను ఏమాత్రమూ భయపెట్టలేక పోతున్నారు. పోలీసులు తనను బోర్‌స్టల్ స్కూల్లో వేసినప్పట్నించీ తనెట్లాగో తప్పించుకోగలననే ధైర్యంతోనే వెళ్ళాడు- మిడిగుడ్ల మేజస్ట్రీటు హరిహరంగారింట్లో వారం అడగటానికి అభిమాన పడ్డ నారాయణ.

బోర్‌స్టల్ స్కూల్లోకి తనతోపాటు ఖాదర్ భక్ష్ గూడా వచ్చాడు. ఖాదర్, యీమాటు చిన్న బాకు బొడ్లో దాచినది అప్పుడప్పుడు తోటి పిల్లలకు చూపి వాళ్ళదగ్గ రేముంటే అది దోచుకుంటున్నాడు. ఈ సాధన నారాయణకుగూడా నచ్చింది. తనూ ఒకటి సంపాదించాడు. తనకన్నా బలహీను లందరికీ తనకు తెలియకుండానే సింహస్వప్నమైనాడు.

బోర్‌స్టల్ స్కూలు చదువు మూడు నెలలే బట్టింది. ఆ తర్వాత ఒక రాత్రి బండిలో ఖాదరూ, తనూ బొంబాయి మెయిల్లో, బల్లలకింద దాగి మరొక దూరప్రయాణం సాగించారు.

బొంబాయి మిల్లు పొగలు పీల్చి, ప్రాణాన్ని వేధించే వూపిరాడని సముద్రపు వాతావరణంలో పెరిగి,మూడవ తరగతి హోటళ్ళలో, రౌడీ స్నేహితుల యిళ్ళల్లో కుళ్ళుతిండితిని ఫోరాన్ రోడ్డుమీది సగం కుష్ఠ

రోగపు కులటల వరండాలేని రేకు యిళ్ళల్లో నిద్రించి - నారాయణ యువకుడైనాడు.

బొంబాయిలో - బెజవాడలో తను వదిలిన చదువుకొరకైన దిగులుపోయి - పూర్తి విజ్ఞానం సముపార్జించ గలిగాడు. బట్టలమిల్లుల్లో కూలీలు సమ్మెలు చేస్తున్నప్పుడు వాళ్ళ నడుములు విరగగొట్టి రహస్యంగా ఆకాశంనుంచి రాలిపడ్డ పదిరూపాయిలనోట్లు సంపాదించాడు. పోర్చుగీసు డామన్ వెళ్ళి ఆకాశంలో చుక్కలూ, ప్రశాంతీలేని రాత్రిళ్ళు సముద్రం మీద చిన్న దోనెల్లో విదేశీ సారాసీసాలు దొంగిలించుకువచ్చి, యింగ్లీషు హోటళ్ళలో ఫులెన్ సూట్ల పెద్దమనుషులకు అందించి చౌకగా డబ్బు సంపాదించాడు. బొంబాయిలో అతన్నెరగని రౌడీలు లేరు (అక్కడ దాదాలంటారు.) గోవావెళ్ళి బంగారపు అచ్చులు బొంబాయి మార్వాడీ షావుకార్లకు అందజెయ్యాలంటే ఏమి చెయ్యాలో నారాయణ ఆలోచించ నక్కర్లేదు. గోల్‌పీఠా కుళ్ళుబజార్లలో కలహం రేపాలంటే గుక్క మంచినీళ్ళ ప్రాయం. మదన్‌పురా మురికి కొంపల్లో, ఖెండీ బజార్ స్లమ్స్‌లో, పరేల్ మిల్లుల్లో దాదర్ వత్తిడిలో, బైకుల్లా కంపులో - యిక్కడా అక్కడా ఏమిటి? - బొంబాయి గుడ్డల మిల్లుల గుజరాతీ షావుకార్లు సృష్టించిన అన్ని నరకపు పేటల్లోనూ అతనికి స్నేహితు లున్నారు? చీకట్లో నించొని, బొంబాయి రోడ్లమీద షికార్లు పోతున్న భార్యా భర్తల్ని దోచటం, ఆఫ్‌గన్ పఠాన్లతో కలిసి చిన్న బ్యాంకుల్లోకి జొరబడటం, విదేశాలనించి వచ్చే నావికుల దగ్గర తెలివిగా దొంగ పిస్తోళ్ళు బేరం చేయటం - ఒకనాటి వారాల పిల్లవాడికి, నాయనమ్మకోసం కాశీమజిలీ కథలకోసం,సంజీవి పుల్లకోసం వెతికిన నారాయణకు కూసు విద్య ఐపోయింది. కాని నారాయణ ఒక విషయంలోనే పొరబాటు చేశాడు. తనే తెలివిగలవాడినని, తన దొంగ పిస్తోలు ముందు, స్ప్రింగు పేష్ కత్తిముందు - లోకానికి మోక్షం యివ్వదలిచాడు. కాని తనకు మోక్షం యివ్వదలచిన పోలీసుల సంగతి బొత్తుగా మరిచిపోయాడు.

9

నారాయణ అడపా దడపా నాలుగేళ్ళు ప్రభుత్వానికి అనేక జైళ్ళలో అతిథిగా వుండివచ్చాడు. కాని జీవితంలో యీమాటు మార్పులేమీ వచ్చేట్లుగా కన్పించలేదు. కాగా పోగా తననీడలో యిన్నాళ్ళూ తిరిగిన ఖాదర్‌భక్ష్ కామాటిపుర నల్లగొండుల్లోని, ఒక అమ్మాయి విషయంలో తగాదాలాడి తనడొక్కలో, తన కత్తితోనే పొడిచాడు ఆనాడు "అమ్మా" అన్నాడు తల్లికష్టాలు నిర్మూలింపదలిచి వారాలు చేసుకొన్న నారాయణ. చివరకు ఎట్లా చచ్చాడో ఖాదరే చచ్చాడు.

* * *

దాదర్లో చిన్నదుకాణదార్లను బెదిరించి తెచ్చుకొన్న దోపిడీలో మిల్లు సమ్మెలను భగ్నం చెయ్యటానికై మిల్లు మేనేజర్లు సృష్టించిన "దాదా"లకు ఒకసారి భాగాల తగాదావచ్చి యుద్ధానికి తలపడ్డారు. మిల్లుల్లో సమ్మెలు లేక యీమధ్య వీళ్ళందరకూ — ముఖ్యంగా— నారాయణకు ఆదాయం తగ్గిపోయింది. అటు యిద్దరూ యిటు యిద్దరూ గాయపడ్డారు. నారాయణమీద సాక్ష్యం దొరకలేదుగాని, పరాయి రాష్ట్రం వాడని—అతన్ని పోలీసులు బొంబాయిలో తిరిగి అడుగు పెట్టగూడదని వుత్తర్వులిచ్చి తరిమివేశారు. అట్లా తిరిగి వచ్చాడు స్వదేశానికి— నారాయణ.

వచ్చిన రెండు వారాల్లోనే హత్యకేసులో నారాయణ పోలీసులకు చిక్కాడు. నారాయణ జీవితంలో యిదొక మార్పుగానే వచ్చింది.

10

నారాయణను విచారించిన సెషన్సు జడ్జీ హరిహరంగారే. తను చేసుకోవలసిన పెద్దత్త కూతురు అనసు మొగుడు పబ్లిక్ ప్రాసిక్యూటరు. కోణం రామయ్య - (భార్య చనిపోయింది) పోలీసు పంచనామాల్లో ఒకడు.

కోర్టుకు సంకెళ్ళతో పోలీసు కార్లో వెళ్తూన్న నారాయణకు ఒక రోజున హఠాత్తుగా - మామయ్య కన్పించాడు. ఆయనతో యింకో ముసలమ్మ గూడా వుంది. మామయ్య నల్లబడ్డాడు. జుట్టు తెల్లబడ్డది.

"నా...రా...య...ణా?" మామయ్య కళ్ళు నీళ్ళతో కోర్టు మెట్లమీద నిల్చుని వున్నాడు.

"మీ...అ...మ్మ..."

అప్పటిదాకా నవ్వుతున్న నారాయణ దిగాలుపడిచూచాడు.

"అ...మ్మా?!"

పోలీసులు యిక మాట్లాడ నివ్వలేదు.

*　　　*　　　*

నిన్నటిదాకా నిర్దోషినని బోనులో చెప్పిన నారాయణ, ఆరోజు కొత్తవాఙ్మూలం యిస్తానని నిలబడ్డాడు. సెషన్సు జడ్జి ఆశ్చర్య పోయాడు.

"ఒక కండిషను మీద నిజం చెప్తాను" అన్నాడు — పోలీసుల్ని సైతం గజగజ లాడించిన ఖైదీ.

"ఏమిటిది?" అన్నాడు జడ్జీ.

"మీయింట్లో యికముందెప్పుడూ వారాల పిల్లలకు తిండి పెట్ట వద్దు. వాళ్ళు నావలె, హంతకులవుతారు."

11

నారాయణను రేపు వురితీస్తారనగా మామయ్యా, అమ్మా జైలులో తన సెల్‌లోకి వచ్చారు. ఇంకెవరో వచ్చి భగవద్గీత చదివాడు. నారాయణ జడ్జీనించి తెలుసుకొన్న విశేషం అమ్మకు చెప్పాడు. "అమ్మా! నాడబ్బూ, వస్తువులూ నీకు యిస్తారని జడ్జీ చెప్పాడు. నేను చచ్చిపోయిం తర్వాత ఒక వారాల పిల్లవాణ్ణి నువ్వు చదివిస్తానంటే నేను సంతోషిస్తా."

12

రామ మంటపం మీద తీర్థులవారు మరోమారు పురాణ శ్రవణం ఆపించి అన్నారు, పెద్దగొంతుతో: "శాయమ్మ తల్లీ! విన్నావా? ఆ చంపిన పిల్లవాడు వెనక మన వూళ్ళో వారాలు చేసుకొన్న పిల్లవాడట." శిష్యకోటి మేల్కొని వంత పలికింది "కలికాలం! కలికాలం!! కలికాలం స్వామీ!!!"

— భారతి